

Strasbourg / Varșovia, 24 octombrie 2022

CDL(2022)038*
(TvD/is)

Avizul Nr. 1096/2022
OSCE/ODIHR Avizul Nr. CRIM-MDA/448/2022

Or. engl.

COMISIA EUROPEANĂ PENTRU DEMOCRAȚIE PRIN DREPT
(COMISIA DE LA VENEȚIA)

BIROUL OSCE PENTRU INSTITUȚII DEMOCRATICE ȘI DREPTURILE OMULUI
(OSCE/ODIHR)

REPUBLICA MOLDOVA

PROIECT DE AVIZ COMUN AMICUS CURIAE
PRIVIND INFRAȚIUNEA DE ÎMBOGĂȚIRE ILICITĂ

În temeiul comentariilor aparținând

Drei Angelika NUSSBERGER (Membru, Germania)
Drei Janine OTÁLORA MALASSIS (Membru supleant, Mexico)
Dlui Cesare PINELLI (Membru supleant, Italia)
Dlui Andrew DORNBIERER (Expert, OSCE/ODIHR)
Drei Tetiana KHUTOR (Expert, OSCE/ODIHR)
Dlui Jeremy McBRIDE (Expert, OSCE/ODIHR)

Opinion co-funded
by the European Union

Aviz cofinanțat de Uniunea Europeană

Acest document a fost clasificat ca fiind restricționat la data emiterii. Cu excepția cazului în care Comisia de la Veneția decide altfel, acesta va fi deklasificat după expirarea termenului de un an de la emitere, în conformitate cu normele stabilite în Rezoluția CM/Res(2001)6 privind accesul la documentele Consiliului Europei.

Prezentul document nu va fi distribuit în cadrul reuniunii. Vă rugăm să aduceți acest exemplar.

www.venice.coe.int

Conținut

I.	Introducere.....	3
II.	Solicitare	3
III.	Observații generale	4
IV.	Analiză	5
A.	Compatibilitatea prevederilor Articolului 330 ² din Codul Penal cu principiile prezumției de nevinovăție, legalității incriminării, și <i>ne bis in idem</i>	6
	1. Presumția de nevinovăție	6
	2. Legalitatea.....	10
	3. Ne bis in idem.....	14
B.	Este de competența Curții Constituționale să se pronunțe asupra respectării de către Parlament a principiului <i>ultima ratio</i> în domeniul legislației penale?.....	16
C.	Standardul probei aplicabil în cazul infracțiunilor de îmbogățire ilicită	18
V.	Concluzie	20

I. Introducere

1. Pe data de 28 iulie 2022 și, respectiv, pe 4 august, Președintele Curții Constituționale a Republicii Moldova a solicitat Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept a Consiliului Europei (denumită în continuare "Comisia de la Veneția") și Biroului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (denumit în continuare "Biroul OSCE/ODIHR") să emită avize cu privire la infracțiunea de îmbogățire ilicită. În conformitate cu procedura standard în caz de recepționare a unor solicitări similare, Comisia de la Veneția și Biroul OSCE/ODIHR au decis să elaboreze un aviz *amicus curiae* comun, fapt comunicat spre informare și Curții Constituționale a Republicii Moldova.
2. În scopul elaborării prezentului aviz comun *amicus curiae*, Dra Angelika Nussberger, Dra Janine Otálora Malassis și DI Cesare Pinelli au avut calitatea de raportori ai Comisiei de la Veneția și DI Andrew Dornbierer, Dra Tetiana Khutor și DI Jeremy McBride au avut calitatea de experți în materie de drept, din partea Biroului OSCE/ODIHR.
3. Prezentul aviz comun *amicus curiae* a fost elaborat în temeiul comentariilor raportorilor Comisiei de la Veneția și ai experților în materie de drept ai Biroului OSCE/ODIHR. Acest aviz a fost pregătit în baza traducerii neoficiale în limba engleză a Articolului 330² din Codul penal al Republicii Moldova, furnizate de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova (denumită în continuare "Curtea Constituțională"). Este posibil ca avizul *amicus curiae* prezent să nu reflecte cu acuratețe aspectele ce pot fi atribuite erorilor de traducere.
4. Obiectivul preconizat al prezentului aviz *amicus curiae* nu constă în adoptarea de către Curtea Constituțională a unei decizii finale sub aspectul verificării constituționalității prevederilor Articolului 330² din Codul Penal al Republicii Moldova, dar de a prezenta Curții materialele informative relevante privind standardele aplicabile ale dreptului internațional și drepturilor omului, aprobate de instituțiile europene și în baza angajamentelor față de OSCE, cu includerea elementelor de drept comunitar, în scopul facilitării procesului independent de deliberare ce urmează să fie efectuat de Curte însăși în conformitate cu prevederile Constituției Republicii Moldova. Curtea Constituțională a Republicii Moldova este singura autoritate competentă de a lua o decizie finală cu forță juridică obligatorie privind interpretarea prevederilor Constituției, precum și cu referire la compatibilitatea cadrului legislativ național cu prevederile constituționale.
5. Prezentul Aviz *amicus curiae* a fost adoptat de Comisia de la Veneția la cea de-a 132-a sesiune plenară (21-22 octombrie 2022).

II. Solicitare

6. Prezenta solicitare privind emiterea unui aviz *amicus curiae* a fost formulată în contextul celor cinci sesizări înaintate Curții Constituționale în perioada aprilie-iulie 2022, cu referire la contestarea constituționalității Articolului 330² din Codul Penal al Republicii Moldova privind infracțiunea de îmbogățire ilicită. Articolul 330² din Codul Penal, introdus prin Legea nr. 326 din 23 decembrie 2013, prin care au fost aduse modificări Codului Penal, are următorul conținut:

(1) Deținerea de către o persoană cu funcție de răspundere sau de către o persoană publică, personal sau prin intermediul unor terți, a bunurilor în cazul în care valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite și s-a constatat, în baza probelor, că acestea nu aveau cum să fie obținute licit se pedepsește cu amendă în mărime de la 6000 la 8000 unități convenționale sau cu închisoare de la 3 la 7 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani.

(2) Aceleași acțiuni săvârșite de o persoană cu funcție de demnitate publică

se pedepsesc cu amendă în mărime de la 8000 la 10000 unități convenționale sau cu închisoare de la 7 la 15 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani.”

7. În notele de solicitare a avizelor, expediate Comisiei de la Veneția și Biroului OSCE/ODIHR, Curtea Constituțională menționează că reclamantul invocă,¹ *inter alia*, că pentru a se constata faptul comiterii infracțiunii de îmbogățire ilicită, inițial urmează a se dovedi faptul comiterii infracțiunii de îmbogățire ilicită. Reclamantul susține că dacă este necesară dovedirea acestui element definitoriu al componenței de infracțiune, atunci tragerea la răspundere penală a persoanei bănuite că ar fi comis o infracțiune în baza Articolului 330² din Codul Penal constituie o încălcare a principiului *ne bis in idem*, deoarece persoana care va fi eventual condamnată sau liberată de răspundere penală pentru săvârșirea acțiunii de îmbogățire ilicită riscă să fie supusă unei noi urmăriri penale pentru aceleași fapte. De asemenea, reclamantul susține că instituirea răspunderii penale pentru îmbogățire ilicită în baza prevederilor Articolului 330² din Codul Penal rezultă în încălcarea principiului *ultima ratio*, deoarece scopul urmărit poate fi atins prin măsuri mai puțin drastice, însă la fel de eficiente, cum ar fi, de exemplu, confiscarea contravențională. Reclamantul mai invocă și că modalitatea de formulare a normei juridice în cauză constituie o încălcare a principiilor prezumției nevinovăției și legalității.

8. În contextul celor sus-menționate și al avizului prezent *amicus curiae*, Curtea Constituțională a solicitat Comisiei de la Veneția și Biroului OSCE/ODIHR să ofere răspuns la următoarele trei întrebări:

1. Se aliniază Articolul 330² din Codul Penal exigențelor principiilor prezumției nevinovăției, legalității incriminării și *ne bis in idem* prin prisma prevederilor Convenției Europene a Drepturilor Omului și a standardelor internaționale?

2. Este Curtea Constituțională competentă să statueze asupra aspectelor ce țin de respectarea principiului *ultima ratio* de către Parlament în materie de legislație penală? Sau, formulată altfel întrebarea, deține Curtea jurisdicția să constate neconstituționalitatea unei reglementări în materie de drept penal, din motiv că există alte modalități de a atinge scopul scontat de Parlament, care omit atragerea la răspundere penală?

3. Care trebuie să fie standardul probei aplicabil pentru constatarea faptului comiterii infracțiunii de îmbogățire ilicită: administrarea dovezilor privind vinovăția persoanei acuzate dincolo de orice dubiu rezonabil, sau dovedirea vinovăției în baza unui echilibru de probabilități ori în funcție de gradul înalt al probabilității că bunurile deținute sunt obținute ilicit?

III. Observații generale

9. Corupția subminează statul de drept și încrederea publică în eficiența instituțiilor publice și are efecte adverse asupra exercitării drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Obiectivul general al legislației ce sancționează îmbogățirea ilicită constă în combaterea corupției. De menționat, definiția faptei de ”îmbogățire ilicită” este configurată în mod pronunțat divers în spațiul statelor membre ale Consiliului Europei și ale OSCE, atât în cazurile când este reglementată sub formă de contravenție, precum și atunci când acestea i se atribuie caracterul de infracțiune, iar scopul și natura elementelor constitutive ale infracțiunii de asemenea sunt caracterizate printr-o diferențiere în funcție de jurisdicția căreia aparțin.

10. Articolul 20 din Convenția Națiunilor Unite împotriva Corupției (UNCAC)² prevede că “[s]ub

¹ Disponibil la <<https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=sesizari&docid=1984&1=ro>>;

<<https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=sesizari&docid=1991&1=ro>>;

<<https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=sesizari&docid=2018&1=ro>>;

<<https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=sesizari&docid=2036&1=ro>>;

<<https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=sesizari&docid=2054&1=ro>>.

² Convenția ONU împotriva corupției, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 31 octombrie 2003. Republica Moldova a ratificat

rezerva Constituției sale și a principiilor fundamentale ale sistemului său juridic, fiecare stat parte are în vedere să adopte măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc a fi necesare pentru a atribui caracterul de infracțiune, în cazul în care actele au fost săvârșite cu intenție, îmbogățirii ilicite, adică o mărire substanțială a patrimoniului unui agent public pe care acesta n-o poate justifica rezonabil în raport cu veniturile sale legitime.” Articolul 20 al UNCAC nu are caracter obligatoriu și lasă la discreția statelor decizia să atribuie sau nu caracterul de infracțiune faptei de îmbogățire ilicită, și în cazul prezent Republica Moldova a decis să aleagă calea atribuirii caracterului penal. În anul 2004, Consiliul Ministerial al OSCE prin adoptarea Deciziei de a contracara actele de corupție a lansat îndemnul pentru statele participante de a semna și ratifica UNCAC, precum și de a implementa prevederile Convenției, însă fără a specifica obligația statelor de a atribui caracter de infracțiune faptelor de îmbogățire ilicită.³

11. Combaterea îmbogățirii ilicite poate constitui parte din strategia statului de contracarare a fenomenului corupției, prin uzul metodei de atribuire a caracterului de infracțiune faptelor de îmbogățire ilicită în calitate de instrument juridic de eradicare a corupției.⁴ Însă, atribuirea caracterului de infracțiune faptelor de îmbogățire ilicită poate genera un șir de impedimente din perspectiva standardelor internaționale și europene ale drepturilor omului, precum și prin prisma angajamentelor față de OSCE. Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) a punctat în raportul său din 2016 că este posibil să se evite crearea unor asemenea impedimente prin intermediul elaborării cu acuratețe a legislației și că “[r]eglementarea infracțiunii de îmbogățire ilicită poate servi ca un instrument forte de tragere la răspundere penală a oficialilor corupți, deoarece aceasta nu presupune obligația de a demonstra că o tranzacție coruptă a avut realmente loc, ci permite instanței judiciare să tragă concluzii în baza faptului că persoana cu funcție oficială deține averi nejustificate, care nu pot fi justificate prin dovezi ca fiind obținute din surse legale”.⁵ În raport se recomandă “să fie considerată posibilitatea de atribuire a caracterului de infracțiune faptei de îmbogățire ilicită prin aplicarea prezumției relative privind originea ilegală a oricăror bunuri pentru care funcționarul public nu poate prezenta o explicație privind proveniența acestora din venituri legale.”⁶

IV. Analiză

12. Discuțiile la tema atribuirii caracterului penal actelor de îmbogățire ilicită deseori generează dispute cu privire la dreptul constituțional și drepturile omului, fapt demonstrat și de sesizările înaintate Curții Constituționale. În scopul oferirii unui răspuns la întrebările adresate de către Curtea Constituțională, este necesar să se efectueze o analiză a standardelor internaționale și europene ale drepturilor omului și a angajamentelor față de OSCE referitoare la principiile prezumției nevinovăției, *ne bis in idem* și legalității, precum și a principiului *ultima ratio* și a standardului probei aplicabil cauzelor de drept penal.

13. Articolul 4 din Constituția Republicii Moldova prevede:

“(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.”

UNCAC la 1 octombrie 2007.

³ Consiliul Ministerial al OSCE, [Decizia nr. 11/04 privind combaterea corupției](#), MC.DEC/11/04.

⁴ OSCE, [Ghidul privind combaterea corupției](#), 2016, p. 190.

⁵ OCDE, [Reforme anticorupție în Europa de Est și Asia Centrală: Progrese și provocări](#), 2016-2019, p. 216.

⁶ OCDE, [Reforme anticorupție în Europa de Est și Asia Centrală: Progrese și provocări](#), 2016-2019, p. 159.

14. Constituția Republicii Moldova garantează, de asemenea, prezumția de nevinovăție și neretroactivitatea legii penale, în conformitate cu prevederile Articolului 21 și, respectiv, 22⁷ din Constituție. Mai precis, în aceste articole se stipulează că ” *[o]rice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale.*” În conformitate cu prevederile Articolului 26 din Constituție (”dreptul la apărare”), *“(1) Dreptul la apărare este garantat” și “(2) Fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale.”* Mai mult, Articolul 46(3) din Constituție prevede că *”Averea dobândită licit nu poate fi confiscată. Caracterul licit al dobândirii se prezumă.”* În plus, Articolul 106 (1) din Codul Penal dispune *”confiscarea extinsă”* a bunurilor persoanei condamnate pentru infracțiunea de îmbogățire ilicită în baza Articolului 330² din Codul Penal. De asemenea, Legea Republicii Moldova cu privire la Autoritatea Națională de Integritate nr. 132 din 17 iunie 2016⁸ reglementează procedura de control al averilor și al intereselor personale ale funcționarilor publici (a se vedea mai jos).

A. Compatibilitatea prevederilor Articolului 330² din Codul Penal cu principiile prezumției de nevinovăție, legalității incriminării, și *ne bis in idem*

1. Prezumția de nevinovăție

15. Articolul 6 (2) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO)⁹ și Articolul 14(2) din Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice (PIDCP)¹⁰ stipulează că orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni penale este prezumată a fi nevinovată cât timp culpabilitatea sa nu a fost stabilită în mod legal. Același principiu este consfințit, de asemenea, și în Declarația Universală a Drepturilor Omului. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO) a statuat că prezumția de nevinovăție va însemna că *”(1) la exercitarea atribuțiilor sale, membrii completului de judecată nu vor porni de la ideea preconcepută că inculpatul a săvârșit fapta incriminată; (2) sarcina probei revine acuzării și (3) orice dubiu va fi interpretat în avantajul persoanei acuzate”.*¹¹

16. Esența acestei prezumții a fost explicată cu claritate de către Comitetul ONU pentru Drepturile Omului în Comentariul general nr. 32 referitor la Articolul 14 al PIDCP, statuând următoarele: *”Prezumția de nevinovăție, fiind de o importanță fundamentală pentru apărarea drepturilor omului, atribuie autorităților sarcina probei faptei incriminate, garantează că nu se va presupune vinovăția persoanei acuzate de comiterea unui delict până la dovedirea comiterii faptei incriminate în afara oricărui dubiu rezonabil, asigură interpretarea oricărui dubiu în avantajul acuzatului, și consemnează obligația tratamentului persoanelor acuzate de comiterea infracțiunilor în conformitate cu acest principiu.”*¹²

⁷ Articolul 21 din Constituție prevede că *”Orice persoană acuzată de săvârșirea unui delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale”, iar articolul 22 prevede că ”Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nici o pedeapsă mai aspră decât cea aplicabilă la momentul comiterii actului delictuos”.*

⁸ <https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131218&lang=ru#>.

⁹ Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO, ETS nr. 005). CEDO a intrat în vigoare în Republica Moldova la 12 septembrie 1997.

¹⁰ Pactul internațional al ONU privind drepturile civile și politice (PIDCP), adoptat de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 2200A (XXI) din 16 decembrie 1966. Republica Moldova a aderat la PIDCP la 26 ianuarie 1993.

¹¹ A se vedea Cauza CtEDO, [Barberà, Messegue și Jabardo c. Spaniei](#), Cererea nr. 10590/83, 6 decembrie 1988), par. 77, în care se afirmă că: *”Alineatul (2) [art. 6-2 din CEDO] consacră principiul prezumției de nevinovăție. Acesta prevede, printre altele, că, atunci când își îndeplinesc atribuțiile, membrii unei instanțe nu trebuie să pornească de la ideea preconcepută că acuzatul a comis infracțiunea imputată; sarcina probei revine acuzării, iar orice îndoială trebuie să fie interpretată în avantajul acuzatului. Rezultă, de asemenea, că este de datoria acuzării să informeze acuzatul cu privire la fondul acuzațiilor care îi vor fi aduse, astfel încât acesta să-și pregătească și să-și prezinte apărarea în mod corespunzător, precum și să administreze probe suficiente pentru a-l condamna”.*

¹² Comitetul ONU pentru Drepturile Omului, [Comentariul general nr. 32, Articolul 14 din PIDCP, Dreptul la egalitate în fața legii și dreptul la un proces echitabil](#), CCPR/C/GC/32, par. 30.

17. În contextul evaluării compatibilității prevederilor din Articolul 330² al Codului Penal cu rigorile dreptului acuzatului de a fi prezumat nevinovat, este necesar de menționat că acesta din urmă nu are caracterul de drept absolut.¹³ CtEDO consideră drept conforme principiului prezumției nevinovăției prezentarea prezumțiilor relative de fapt sau de drept, cu condiția că aceste prezumții sunt "încadrate în limitele rezonabile, țin seama de importanța mizei și respectă dreptul la apărare".¹⁴ Altfel spus, după cum s-a pronunțat CtEDO, "mijloacele utilizate trebuie să fie în mod rezonabil proporționale obiectivului propus".¹⁵ CtEDO a subliniat, de asemenea, că prezumția nu va fi considerată ca îndeplinind condițiile stabilite de Articolul 6(2) dacă aceasta " [a] avut efectul de a face imposibil pentru persoana acuzată să prezinte probe care să o exonereze de acuzațiile aduse, astfel privând-o de drepturile garantate în Articolul 6 § 2 din Convenție".¹⁶

18. În conformitate cu dispozițiile Ghidului legislativ privind implementarea UNCAC, legislația privind îmbogățirea ilicită este considerată a fi aliniată la rigorile principiului prezumției de nevinovăție dacă responsabilitatea primară de a dovedi faptele puse la baza acuzației aduse inculpatului revine acuzării (în sensul că autoritățile vor demonstra că îmbogățirea depășește limitele venitului legal al persoanei în cauză) și că prezumția vinovăției este relativă (adică, acuzatului i se oferă posibilitatea ca acesta să ofere o explicație credibilă și rezonabilă privind legalitatea veniturilor).¹⁷

19. După cum a subliniat Grupul Multidisciplinar privind Corupția al Consiliului Europei: "*În contextul combaterii corupției, s-a discutat necesitatea elaborării legislației pentru a contracara îmbogățirea ilicită. Aceste acte normative trebuie să conțină reglementări care să instituie condiția prin care funcționarii publici care dețin averi ce depășesc cadrul veniturilor ce pot fi explicate prin activități legale riscă să fie supuși confiscării acestor venituri nejustificate. Prevederile acestor legi pot să se răsfrângă inclusiv asupra veniturilor membrilor de familie ai acestor funcționari. Aceste legi nu trebuie confundate cu inversarea sarcinii probei în cauzele penale împotriva persoanei acuzate și răsturnarea prezumției de nevinovăție. În contextul luptei împotriva corupției, a fost discutată problema inversării sarcinii probei în cazul infracțiunii de îmbogățire ilicită. Deși Curtea Europeană a Drepturilor Omului a acceptat asemenea prevederi legislative în anumite circumstanțe (a se vedea, de exemplu, Cauza Salabiaku ^[18]), astfel de acte normative mai sunt încă susceptibile să genereze probleme de ordin constituțional în unele țări.*"¹⁹

Totuși, în general, aceasta nu echivalează cu inversarea sarcinii probei în contextul comiterii infracțiunii de îmbogățire ilicită, sarcina respectivă revenind integral acuzării, ci mai degrabă înseamnă că acuzatului îi revine sarcina să conteste acuzațiile ce țin de unul sau câteva elemente constitutive ale infracțiunii respective, cum ar fi, de exemplu, originea ilicită a bunurilor sau veniturilor și/sau statutul prezumtiv de proprietar al bunurilor.

20. Totuși, în acest context trebuie de acționat cu extremă precauție, deoarece legile ce reglementează infracțiunea de îmbogățire ilicită "în general, permit instanței de judecată să

¹³ Cauza CtEDO, [Salabiaku c. Franței](#), Cererea nr. 10519/83, 7 octombrie 1988. În această cauză, Curtea a analizat o dispoziție din Codul vamal al Franței care prezumă că o persoană aflată în posesia unei valize importate poartă răspundere juridică pentru conținutul nedeclarat al acesteia și a evaluat dacă prezumția cuprinsă în această lege este incompatibilă cu principiul prezumției de nevinovăție prevăzut în articolul 6 alineatul (2) din CEDO. Pentru a stabili dacă prezumția stabilită prin lege este compatibilă cu Convenția, Curtea s-a pronunțat că principiul prezumției de nevinovăție nu este un drept absolut și nu trebuie să fie considerat ca un impediment pentru sistemele de drept naționale să reglementeze în cadrul legislației sale norme, care conțin prezumții relative de fapt sau de drept, cu condiția ca aceste presupuneri se încadrează în "limitele rezonabile" și "respectă dreptul la apărare". Această poziție a fost confirmată în Cauza CtEDO, [Falk c. Olandei](#), Cererea nr. 66273/01, din 19 octombrie 2004.

¹⁴ *Ibid.*, par. 28 (Cauza CtEDO, [Salabiaku c. Franței](#)).

¹⁵ Cauza CtEDO, [Falk c. Olandei](#), Cererea nr. 66273/01, 19 octombrie 2004.

¹⁶ Cauza CtEDO, [G.I.E.M. S.r.l. și alții c. Italiei](#) [MC], Cererea nr. 34619/97, 23 iulie 2002, par. 243.

¹⁷ UNODC, [Ghidul legislativ privind implementarea UNCAC](#) (2012), punctul 297, unde se afirmă că infracțiunea de îmbogățire ilicită "poate fi considerată în unele jurisdicții ca fiind contrară dreptului de a fi prezumat nevinovat până la dovedirea vinovăției în temeiul legii. Cu toate acestea, s-a precizat, de asemenea, în mod clar că nu există prezumția de vinovăție și că sarcina probei este atribuită în continuare acuzării, întrucât aceasta trebuie să demonstreze că îmbogățirea depășește veniturile legale ale persoanei. Astfel, aceasta poate fi considerată drept o prezumție relativă".

¹⁸ Cauza CtEDO, [Salabiaku c. Franței](#), Cererea nr. 10519/83, 7 octombrie 1988.

¹⁹ Grupul multidisciplinar privind corupția (GMC), *Programul de acțiune împotriva corupției, adoptat de Comitetul de Miniștri, Direcția Generală Juridică* (DG I), septembrie 1995, p. 67.

prezume că anumite elemente ale averii nu își au originea în surse legale, în cazul în care completului de judecată nu i-au fost prezentate probele ce atestă un quantum de venituri legale adecvat atunci când este raportat la valoarea bunurilor identificate prin probe de acuzare” și ”multe legi privind îmbogățirea ilicită conțin prevederi exprese prin care persoana are obligația să ”ofere explicații” în mod satisfăcător privind originea din surse legale a unor elemente ale averii, odată ce s-a stabilit că aceste averi sunt disproporționate în raport cu sursele cunoscute ale veniturilor persoanei respective.”²⁰

21. Un element necesar de luat în considerare este dacă introducerea prezumțiilor de fapt sau de lege, sunt în mod rezonabil proporționale scopului urmărit, de exemplu prin a se evalua natura și eficacitatea interesului public urmărit, și să se analizeze dacă beneficiile acestor considerente depășesc efectele negative ale încălcării drepturilor acuzatului.²¹ În acest caz, aceasta implică necesitatea să se evalueze dacă beneficiul interesului public de a contracara corupția (în special, luându-se în considerare dificultățile pe care organele de urmărire penală le întâmpină în identificarea și colectarea probelor necesare dovedirii acestei categorii de infracțiuni) justifică introducerea unei asemenea prezumții, precum și, de asemenea, dacă și în ce măsură, este posibilă răsturnarea acestei prezumții relative (n.t. *praesumptio juris tantum*).

22. Apoi, în caz că se decide că prezumția respectivă este aplicabilă, un alt aspect care necesită a fi analizat este natura sarcinii probei care revine acuzatului/inculpatului de a contesta prezumția, și dacă persoana acuzată trebuie să administreze probe care să conteste veridicitatea probelor administrate de organele de urmărire penală (sarcina probei în dovedirea situației de fapt) sau să convingă instanța de judecată că faptele puse la baza prezumției nu sunt veridice (sarcina probei în dovedirea situației de drept).²² Pe scurt, trebuie de stabilit faptul în ce măsură persoana bănuită/inculpată va fi supusă obligației de a răsturna această prezumție relativă.

23. Instituirea condiției care prevede obligația acuzatului să-și dovedească nevinovăția sa va fi calificată drept o încălcare a principiului prezumției de nevinovăție, de asemenea fiind necesar de menționat că Articolul 8(2) al Codului de Procedură Penală al Moldovei prevede că ”nimeni nu este obligat să dovedească nevinovăția sa”. La stabilirea standardului de forță probantă în cursul evaluării elementelor constitutive ale unei infracțiuni, trebuie să fie suficient ca acuzatul să administreze probe suficiente să genereze îndoieli privind acuzațiile aduse de organele de cercetare penală.

24. În cauza [Salabiaku c. Franței](#), Curtea a examinat jurisprudența instanțelor naționale judiciare pentru a stabili dacă acestea au aplicat în mod automat prezumția și dacă instanțele în speță au exercitat propriile competențe de deliberare, pentru a determina dacă în termeni practici prezumția avea un caracter relativ (fiind pasibilă contestării) sau nu.²³ Este important să i se ofere persoanei acuzate posibilitatea să invoce argumentele sale.²⁴

25. În ultimă instanță, garantarea faptului elaborării unor sintagme juridice corespunzătoare pentru calificarea juridică a componentei de infracțiune va depinde de natura sistemelor legislative și procedurale în vigoare a fiecărui stat în parte, precum și de contextul mai amplu de atribuire a unui caracter de infracțiune faptelor de corupție. În același timp, în ansamblu, ”este util să se

²⁰ Institutul Basel pentru Guvernanta [Îmbogățirea ilicită: Un ghid al legislației care vizează averile nejustificate](#) (2021), Autor: Andrew Dornbierer, p. 122.

²¹ A se vedea, de exemplu, Cauza CtEDO, [Falk c. Olandei](#), Cererea nr. 66273/01, 19 octombrie 2004. În ceea ce privește proporționalitatea măsurilor, a se vedea, de asemenea, Cauza CtEDO, [Todorov și alții c. Bulgariei](#), Cererea nr. 50705/11, 13 iulie 2021, în care Curtea face referire la o serie de cauze privind confiscarea produselor infracțiunii, analizează sfera de aplicare a legislației examinate și garanțiile de fond și de procedură aplicabile, pentru a evalua proporționalitatea măsurii respective (a se vedea par. 190-199).

²² A se vedea, de exemplu, UNODC și Banca Mondială, [Gata să profite: Criminalizarea îmbogățirii ilicite pentru a combate corupția](#) (2012), p. 24-25.

²³ Cauza CtEDO, [Salabiaku c. Franței](#), Cererea nr. 10519/83, 7 octombrie 1988, par. 30. A se vedea, de asemenea, în acest sens, Cauza CtEDO, [Todorov și alții c. Bulgariei](#), Cererea nr. 50705/11, 13 iulie 2021, în care Curtea a analizat dacă instanțele judiciare naționale au examinat în mod corespunzător cauza respectivă și, în consecință, dacă procedurile judiciare au avut un caracter deficitar (a se vedea par. 192-196).

²⁴ *Ibid.*, par. 195.

asigure o reglementare legislativă pe cât de concretă posibil în scopul definirii elementelor componente infracțiunii, astfel încât să se obțină o clarificare a obiectivelor legiuitorilor și a rolului instanțelor judecătorești, a procuraturii și a apărării, atunci când sunt vizate infracțiunile de îmbogățire ilicită. Respectiv, în cazul jurisdicțiilor care consideră că prezentarea unei explicații plauzibile are valoarea de probă admisibilă a apărării, se recomandă includerea expresă a acestui aspect în conținutul normei juridice respective.”²⁵

26. De menționat, nu este prima dată când Curtea Constituțională a Republicii Moldova abordează tema compatibilității legislației ce atribuie caracter de infracțiune faptei de îmbogățire ilicită. În anul 2015, Curtea Constituțională a statuat că principiul prezumției de nevinovăție nu a fost încălcat. Curtea a enunțat în hotărârea respectivă următoarele:

“107. În același timp, Curtea reiterează concluziile sale potrivit cărora, sarcina probei îmbogățirii ilicite se atribuie exclusiv organelor statului.

108. Astfel, Curtea constată că norma art. [330²] din Codul penal nu cere funcționarului public să „explice rezonabil” averea sa în raport cu veniturile sale. Potrivit reglementărilor vizate, nu doar discrepanța dintre valoarea averii și mijloacele dobândite legal duce la condamnarea funcționarului public. Textul „a fost stabilit în baza probelor că aceste bunuri nu ar fi putut fi obținute în mod legal” indică asupra faptului că sunt necesare dovezi suplimentare, prezentate în modul stabilit de lege de către autoritățile statului, care urmează să demonstreze caracterul ilicit al averii.”

“110. [P]revederile contestate nu depășesc cadrul constituțional și își găsesc temeiul în interesele securității statului și combaterii corupției.”²⁶

27. Articolul 330² din Codul Penal al Moldovei nu prevede în mod expres obligația persoanei acuzate să prezinte anumite dovezi, și nici nu conține dispoziții concrete privind mecanismul de transferare a sarcinii probei acuzării, respectiv acest articol nu conține sintagme exprese privind prezumția relativă. Prezenta normă juridică stabilește necesitatea prezentării probelor ce dovedesc faptul deținerii averii, valoarea căreia depășește esențial veniturile obținute, precum și probe ce demonstrează că aceste bunuri nu puteau fi obținute în mod legal. Prin urmare, nu este exclus că acuzatul ar putea prezenta probe prin care acesta să poată contesta aspectele ce țin de faptul real al deținerii bunurilor, valoarea acestora precum și privind originea și achiziționarea ilicită a acestora. În același timp, legislația Moldovei prevede că doar simpla discrepanță dintre venituri și cheltuieli nu constituie în sine un motiv suficient care să rezulte în condamnarea funcționarului public. Respectiv, utilizarea sintagmei suplimentare *“și s-a constatat, în baza probelor, că acestea nu aveau cum să fie obținute licit”* sugerează că autoritățile de urmărire penală la etapa premergătoare proceselor în instanță trebuie să prezinte probe adiționale convingătoare prin care să se excludă posibilitatea că respectivele bunuri posibil își au originea în veniturile licite sau că ar fi fost obținute în mod legal. La prima vedere, actuala dispoziție penală nu impune autorităților respective obligația dovedirii faptului că ar exista o suspiciune sau o convingere rezonabilă că asemenea faptă penală a avut loc, prealabil de a fi imputernicite să califice fapta îmbogățirii ilicite, în mod similar procedurilor aplicate în unele țări.

28. De asemenea, Articolul 8 (1) din Codul de Procedură Penală (CPP) al Republicii Moldova prevede că persoana acuzată de săvârșirea unei infracțiuni este prezumată nevinovată atâta timp cât vinovăția sa nu-i va fi dovedită, în modul prevăzut de prezentul cod și Articolul 8 (2) stipulează că nimeni nu este obligat să dovedească nevinovăția sa.²⁷ De asemenea, Articolul

²⁵ UNODC și Banca Mondială, [Gata să profite: Criminalizarea îmbogățirii ilicite în combaterea corupției](#) (2012), pp. 24-25.

²⁶ Curtea Constituțională a Republicii Moldova, *Hotărârea privind controlul constituționalității unor prevederi ale CP și ale Codului de procedură penală* (confiscarea extinsă și îmbogățirea ilicită), Sesizarea nr. 60a/2014, 16 aprilie 2015, par. 107 și următoarele, disponibil la adresa <<https://bit.ly/2KaqRVx>>.

²⁷ A se vedea și: Curtea Constituțională a Republicii Lituania, *Hotărârea privind conformitatea alineatului 1 al articolului 189¹ din*

8(3) din CPP prevede că “[c]oncluziile despre vinovăția persoanei de săvârșire a infracțiunii nu pot fi întemeiate pe presupuneri. Toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate, în condițiile prezentului cod, se interpretează în favoarea bănuțului, învinuitului, inculpatului.” Nici o sintagmă din Articolul 330² din Codul Penal nu stipulează că procedura penală aplicabilă faptelor incriminate în cadrul acestei dispoziții urmează să fie desfășurată conform altor rigori decât cele prevăzute de CPP cu referire la alte infracțiuni, inclusiv în conformitate cu principiul prezumției de nevinovăție și principiului *in dubio pro reo*.²⁸

29. În măsura în care este posibilă interpretarea dispozițiilor prevăzute de Articolul 330² din Codul Penal în mod coerent în conformitate cu toate criteriile sus-menționate – mai precis, dovedirea modului de obținere a bunurilor valoarea cărora depășește substanțial veniturile obținute și proba faptului că aceste bunuri nu puteau fi obținute în mod legal, cu posibilitatea ca persoana bănuță, învinuită sau inculpată să conteste aceste prezumții prin prezentarea unor probe contrare, care să fie suficiente pentru a genera îndoieli privind acuzațiile aduse de organele de cercetare penală sub aspectul probelor puse la baza calificării elementelor materiale ale componenței de infracțiune – acestea fiind aspecte asupra cărora urmează să se pronunțe însăși Curtea Constituțională, dispozițiile acestui articol nu vor fi considerate drept o încălcare a principiului prezumției de nevinovăție.

2. Legalitatea

30. Principiul legalității este unul din principiile fundamentale ale dreptului internațional al drepturilor omului. Principiul “*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*” (nicio infracțiune și nicio pedeapsă fără lege) derivă din principiul legalității. Acest principiu este consacrat într-un șir de instrumente internaționale universal recunoscute, inclusiv în Articolul 11 (2) din Declarația Universală a Drepturilor Omului, Articolul 15 al PIDCP și Articolul 7 al CEDO. După cum a subliniat Comitetul ONU pentru Drepturile Omului, principiul legalității în materie penală prevede cerința ca atât răspunderea penală, cât și pedeapsa să fie definite prin dispoziții clare și precise ale unei legi care era în vigoare și aplicabilă la momentul în care acțiunea sau omisiunea au fost săvârșite, cu excepția cazurilor în care legea ulterioară prevede aplicarea unei pedepse mai blânde.²⁹

31. În textul CEDO, acest principiu este consacrat în Articolul 7(1), care prevede că nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul săvârșirii, nu constituia o infracțiune potrivit dreptului național sau internațional. De asemenea, nu se poate aplica o pedeapsă mai severă decât cea aplicabilă în momentul săvârșirii infracțiunii. O interpretare clară a domeniului de aplicare a prezentului articol a fost enunțată de CtEDO în cauza *Jorgic c. Germaniei*,³⁰ în care Curtea a statuat că dispozițiile prevăzute de Articolul 7 nu doar conțin interdicția aplicării retroactive a legii penale spre dezavantajul acuzatului, dar instituie, de asemenea, principiul fundamental “*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*” (“nicio infracțiune și nicio pedeapsă fără lege”), ceea ce înseamnă că o infracțiune și pedeapsa penală poate fi reglementată doar prin lege, iar legea respectivă nu poate fi aplicată în mod

Codul penal al Republicii Lituania cu dispozițiile Constituției Republicii Lituania, 15 martie 2017, nr. Kt4-N3/2017, disponibilă la: <<https://lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1688/content>>.

²⁸ Pentru comparație, de exemplu, articolul 368 alineatul (2) din Codul penal al Ucrainei definește îmbogățirea ilicită ca fiind “dobândirea de către o persoană cu funcții oficiale de stat sau ale administrației publice locale, a unor bunuri în valoare semnificativă, legalitatea dobândirii cărora nu este dovedită de probe, precum și transferul acestor bunuri de către acest funcționar public către orice altă persoană”. Formularea sintagmei “legalitatea dobândirii cărora nu este dovedită de probe” a devenit unul dintre motivele de contestare a constituționalității acestei dispoziții, în special sub aspectul compatibilității acesteia cu prezumția de nevinovăție. Curtea Constituțională a Ucrainei a decis că această dispoziție este neconstituțională, printre altele din motivul că această dispoziție încălcă principiul menționat anterior. Cauza nr. 1-135/2018(5846/17), Decizia Curții Constituționale a Ucrainei în cauza privind contestarea constituționalității, în baza sesizării înaintate de către 59 de deputați din Parlamentul Ucrainei sub aspectul conformității articolului 368.2 din Codul penal al Ucrainei cu Constituția Ucrainei (26 februarie 2019); o traducere neoficială a deciziei furnizate de Curtea Constituțională a Ucrainei este disponibilă pe pagina web: <<http://web.ccu.gov.ua/en/docs/2541>>. Decizia a fost întâmpinată cu controverse, iar propria instituție anticorupție a Ucrainei, Biroul Național Anticorupție al Ucrainei, a emis o declarație în care susține că decizia a fost “motivată politic”, a se vedea [Institutul Basel pentru Guvernare, Îmbogățire ilicită: Un ghid privind legislația care vizează averile nejustificate](#) (2021), Autor: Andrew Dornbierer, p. 122, nota de subsol 422.

²⁹ Comitetul ONU pentru drepturile omului, [Comentariul general nr. 29 privind articolul 4 din PIDCP](#) (2001), alin. 7.

³⁰ Cauza CtEDO, [Jorgic c. Germaniei](#), Cererea nr. 74613/01, 12 iulie 2007, par. 100.

extensiv în detrimentul acuzatului, de exemplu prin analogie. Respectiv, după cum s-a pronunțat CtEDO, pedeapsa penală trebuie să fie reglementată cu claritate de lege, această condiție fiind îndeplinită dacă justițiabilul poate înțelege din textul dispoziției pertinente din lege, în mod independent, care sunt actele și omisiunile care atrag răspunderea penală, iar în caz de necesitate, cu asistența interpretării oferite de instanță³¹ sau prin intermediul consilierii juridice specializate.³²

32. Comisia de la Veneția în Raportul său referitor la criteriile unui Stat de Drept a definit principiul legalității după cum urmează: *"Aceasta [legalitatea] presupune condiția respectării legii. Prezenta condiție se aplică nu doar persoanelor fizice, dar de asemenea autorităților, publice și private. În măsura în care principiul legalității vizează acțiunile funcționarilor publici, acesta de asemenea implică obligația lor să obțină o autorizație ce-i împuternicește să întreprindă acțiuni, precum și să activeze în limitele mandatului atribuit. Legalitatea de asemenea va însemna că nicio persoană nu poate fi sancționată, cu excepția cazului în care această persoană încalcă o lege în vigoare și că legea nu poate fi încălcată cu impunitate..."*³³

33. Principiul legalității nu doar consacră neretroactivitatea legii penale, aplicarea retroactivă fiind interzisă de Articolul 7 al Convenției Europene și de Articolul 15 al PIDCP, dar, de asemenea, prescrie obligația că infracțiunea respectivă trebuie să aibă o bază suficientă de reglementare în legislația națională, precum și să îndeplinească condițiile accesibilității și previzibilității juridice.³⁴

34. Condiția *accesibilității* implică faptul că legea în baza căreia se pronunță condamnarea, trebuie să fie accesibilă persoanei acuzate, și anume, legea va face obiectul diseminării publice în conformitate cu procedurile prevăzute de legislație. Această condiție se aplică nu doar cadrului legislativ național dar și jurisprudenței³⁵, precum și tratatelor internaționale puse la baza condamnării.³⁶ La rândul său, condiția *previzibilității juridice* prevede că orice prevedere legislativă trebuie să fie formulată astfel încât orice persoană poate să prevadă, într-o măsură rezonabilă în raport cu circumstanțele respective, care sunt consecințele săvârșirii faptelor respective.³⁷

35. Deși condiția *previzibilității juridice* impune obligația să se asigure o formulare clară a dispozițiilor legii penale, CtEDO a subliniat, de asemenea, că "[o] consecință logică a principiului respectiv este că din motivul că legile au o aplicare generală, nu întotdeauna normele juridice reglementate de acestea sunt formulate cu precizie. O tehnică legislativă standard aplicată de formulare a actelor normative ce prescriu anumite reguli este utilizarea unor liste generalizate de categorii, și nu a listelor exhaustive. Respectiv, multe legi conțin în mod inevitabil o terminologie care într-o măsură mai mică sau mai mare, este ambiguă și astfel efortul de interpretare și aplicare a acestor norme juridice face obiectul practicii [...] Indiferent de cât de clar poate fi reglementat un act normativ, în orice sistem de drept, inclusiv în domeniul dreptului penal, în mod inevitabil unele aspecte vor necesita să fie interpretate în baza jurisprudenței. Întotdeauna va rămâne necesitatea elucidării normelor care generează ambiguitate, precum și necesitatea adaptării acestora la realitățile în continuă schimbare. Astfel, se reiterează că deși siguranța este un aspect extrem de binevenit, menținerea acestora poate rezulta în favorizarea unei rigidități excesive și astfel este necesar ca legislația să păstreze ritmul cu aceste realități în schimbare."³⁸ În

³¹ *Ibid.*, par. 100.

³² A se vedea de asemenea hotărârea CtEDO în Cauza [Jorgic c. Germaniei](#), par. 113; și Cauza [Chauvy și alții c. Franței \(hot.\)](#).

³³ Comisia de la Veneția, [Raport privind statul de drept](#), CDL-AD(2011)003rev, 4 aprilie 2011, par. 42; a se vedea, de asemenea, în mod special principiul "nullum crimen sine lege": Comisia de la Veneția, [Lista de verificare privind statul de drept](#), CDL-AD(2016)007, 18 martie 2016, II.b.7.

³⁴ Cauza CtEDO, [S.W. c. Regatului Unit](#), Cererea nr. 20166/92, 22 noiembrie 1995, par. 34-35, Seria A nr. 335-B; Cauza CtEDO, [C.R. c. Regatului Unit](#), Cererea nr. 20190/92, 22 noiembrie 1995, par. 32-33, Seria A nr. 335-C; și Cauza CtEDO, [Streletz, Kessler și Krenz c. Germaniei](#) [MC], Cererea nr. 34044/96, 35532/97 și 44801/98, par. 50; Cauza CtEDO, [Custers, Deveaux și Turk c. Danemarcei](#), Cererea nr. 11843/03, 3 mai 2007.

³⁵ Cauza CtEDO, [Kokkinakis c. Greciei](#), Cererea nr. 14307/88, 25 mai 1993, par. 40.

³⁶ Cauza CtEDO, [Korbely c. Hungariei](#) [MC], Cererea nr. 9174/02, 19 septembrie 2008, par. 74-75.

³⁷ Cauza CtEDO, [Kononov c. Letoniei](#) [MC], Cererea nr. 36376/04, 17 mai 2010, par. 187, 235 și 238. A se vedea de asemenea: Comisia de la Veneția, [Raport privind statul de drept](#), CDL-AD(2011)003rev, 4 aprilie 2011, par. 44 și următoarele, și [Lista de verificare privind statul de drept](#), CDL-AD(2016)007, 18 martie 2016, II.b.1 și II.b.3.

³⁸ Cauza CtEDO, [Del Río Prada c. Spaniei](#) [MC], Cererea nr. 42750/09, 21 octombrie 2013, par. 92.

continuare, CtEDO a subliniat importanța interpretării judiciare în cauza *Del Rio Prada c. Spaniei*, statuând că *“Lipsa unei interpretări judiciare accesibile și previzibile în mod rezonabil poate chiar să rezulte în constatarea unei încălcări a drepturilor acuzatului în temeiul Articolului 7 [...] În caz contrar, obiectul și scopul acestei dispoziții – și anume că nimeni nu trebuie să fie supus unei urmăriri penale, condamnări sau pedepse arbitrare – ar deveni nule”*.³⁹ De asemenea, Curtea a menționat în mod specific că *“inconsecvența în jurisprudența instanțelor o privează de precizia necesară pentru a se evita toate riscurile luării unor decizii arbitrare și prin intermediul căreia justițiabilii pot fi abilitați să prevadă consecințele acțiunilor sale”*.⁴⁰

36. Elementele componente esențiale ale infracțiunii prevăzute de Articolul 330² din Codul Penal - *“deținerea...bunurilor în cazul în care valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite și s-a constatat... că acestea nu aveau cum să fie obținute licit”* – la prima vedere, nu par a fi neclare. Se prezumă că nu doar noțiunea *“deținere”*, dar și *“deținerea prin intermediul unor terți”* trebuie înțeleasă drept o referire la dispozițiile Codului Civil, care reglementează cu claritate termenii respectivi. Aplicarea în baza subiectului infracțiunii este evidentă în această normă penală. Asemenea noțiuni ca *“persoană cu funcție de răspundere”*, *“persoană publică”* și *“persoană cu funcție de demnitate publică”* sunt definite în cadrul dispozițiilor stipulate în Articolul 123 al Codului Penal (în baza completărilor aduse prin Legea 199/2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică). Pentru a se evalua aspectul previzibilității juridice a acestei dispoziții, stabilirea faptului dacă interpretarea acesteia de către instanțele judiciare naționale poate să rezulte în dezvoltarea unei jurisprudențe inconsecvente este de o importanță esențială, deoarece un răspuns afirmativ în acest sens ar fi un argument că prezenta normă juridică necesită clarificare, în scopul de a se evita interpretările divergente judiciare.

37. De asemenea, nu există nici o sugestie că Articolul 330² din Codul Penal ar fi fost adoptat cu încălcarea condițiilor aplicabile adoptării actelor normative ale Republicii Moldova, sau că dispozițiile ce se conțin în norma juridică în speță nu corespund criteriului accesibilității. Totuși, ține de competența Curții Constituționale să constate dacă oricare dintre aspectele elementelor componente ale acestei infracțiuni sunt de o asemenea natură, încât justițiabilii nu pot să discearnă din sintagmele formulate în cadrul Articolului 330² din Codul Penal – fie și, în funcție de caz, cu asistența unei consilieri juridice specializate sau cu ajutorul interpretării dispoziției de către instanțele judecătorești – care sunt acțiunile și inacțiunile care pot să rezulte în atragerea la răspundere penală.

38. În măsura în care o asemenea analiză culminează cu un răspuns afirmativ că respectiva dispoziție penală face imposibil pentru justițiabili să discearnă care sunt exact acțiunile și omisiunile, comiterea cărora ar rezulta în tragerea persoanei respective la răspundere penală în conformitate cu prevederile Articolului 330² din Codul Penal, ține de liberul arbitru al Curții Constituționale să se pronunțe că această componentă de infracțiune încalcă condiția previzibilității actului juridic și astfel aplicarea normei juridice respective contravine principiului legalității.

39. În contextul actualei analize, se conturează problema unei potențiale suprapunerii între Legea Republicii Moldova cu privire la Autoritatea Națională de Integritate nr. 132 din 17 iunie 2016⁴¹ și dispozițiile Codului Penal. Pentru a se stabili că prin atribuirea caracterului de infracțiune faptei de îmbogățire ilicită se urmărește un obiectiv legitim, precum și că este întrunită condiția respectării principiului legalității, este necesar să se traseze o delimitare clară între procedura penală și acțiunile procedurale lipsite de caracter penal orientate pe calificarea elementelor constitutive și aplicarea componentei de infracțiune respective: stabilirea cuantumului discrepantei substanțiale între valorile bunurilor/proprietății și veniturilor legale, caracteristicilor persoanelor supuse procedurii de verificare etc. În caz contrar, dacă se poate de concluzionat cu fermitate că aceste proceduri au același efect și urmăresc același scop în plan personal și material, pot apărea probleme legate de faptul dacă asemenea interferențe

³⁹ Cauza CtEDO, *Del Rio Prada c. Spaniei*, 21 octombrie 2013, par. 93.

⁴⁰ Cauza CtEDO, *Zaja c. Croatiei*, Cererea nr. 37462/09, 4 octombrie 2016, par. 103.

⁴¹ <https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131218&lang=ru#>.

sunt previzibile în mod rezonabil și dacă acestea sunt în conformitate cu principiile legalității și *ne bis in idem*.

40. Prin urmare, este important să se clarifice dacă obiectivul Articolului 330² din Codul Penal se suprapune cu dispozițiile Legii cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, care au respectiv obiectivul de a identifica diferența substanțială dintre veniturile obținute și valoarea bunurilor de care dispun persoanele supuse evaluării, și confiscarea averii ce depășește valoarea veniturilor legale.

41. Sub aspectul ce ține de neretroactivitatea legii penale, Articolul 330² al Codului Penal a intrat în vigoare în decembrie 2013. Nu este posibil de dedus din textul acesteia dacă dispoziția respectivă urma să fie aplicabilă și deținerii bunurilor obținute ilicit anterior intrării în vigoare a acestei norme penale. Dacă o asemenea aplicare într-adevăr rezultă din prezenta dispoziție, atunci, deși obținerea ilicită a bunurilor ar putea să rezulte în atragerea la răspundere penală în baza unei alte componente de infracțiune (cum ar fi luarea de mită sau spălarea de bani, așa cum au invocat reclamantii), un asemenea efect al aplicării Articolului 330² din Codul Penal pentru obținerea acestor bunuri ar putea să rezulte în tragerea persoanei la răspundere penală sau condamnare în baza faptelor, care la momentul săvârșirii acestui act delictuos încă nu erau reglementate de legea penală. În acest ultim caz, pot apărea probleme ce reies din faptul că nu era posibil de prevăzut consecințele faptelor care rezultă în tragerea la răspundere penală.

42. În ceea ce privește prima situație sus-menționată, unica excepție de la interdicția de retroactivitate a legii în cazul dispozițiilor din Articolul 330² al Codului Penal este dacă fapta incriminată conform dispoziției respective are elementele componente de infracțiune similare cu componenta de infracțiune, care deja era reglementată de legea penală la momentul săvârșirii faptei penale. În acest din urmă caz, atragerea la răspundere penală a unei persoane în baza Articolului 330² pentru acțiuni comise înainte de data intrării în vigoare a prezentei dispoziții nu va fi considerată drept aplicare retroactivă a unei legi penale mai aspre, fapt expres interzis de CEDO și PIDCP, atâta timp cât orice pedeapsă penală aplicată acestor acte delictuoase nu va rezulta în aplicarea unei pedepse penale mai aspre, decât ar fi fost cazul în alte condiții.⁴²

43. Într-o cauză privind compatibilitatea componente de infracțiune de îmbogățire ilicită cu anumite principii ale dreptului și drepturile omului, în care a fost sesizată Curtea Constituțională a Lituaniei, aceasta din urmă a statuat, printre altele, că dispoziția penală supusă controlului constituționalității⁴³ *“se interpretează ca fiind aplicabilă situațiilor în care persoana a obținut bunurile prevăzute în alineatul 1 din Articolul 189¹ din Codul Penal, dreptul de proprietate asupra cărora a fost dobândit nu mai înainte de data (11 decembrie 2010) intrării în vigoare a Articolului 189¹ din Codul Penal...”* și că *“trebuie de menționat că nu este posibilă atragerea la răspundere penală a persoanei în baza acestui articol din BK [Codul Penal] dacă el/ea a dobândit dreptul de proprietate asupra bunurilor stipulate în alineatul 1 din Articolul 189 al Codului Penal înainte de intrarea acestuia în vigoare și care au fost deținute/continuă să fie deținute ulterior intrării în vigoare a prezentului articol.”* Curtea a statuat că dispoziția atacată nu avea efect retroactiv. În plus, aceasta a menționat că *“faptul că persoana nu poate fi trasă la răspundere penală în baza dispozițiilor Articolului 189¹ din Codul Penal dacă el/ea a dobândit dreptul de proprietate asupra bunurilor la care se face referire în alineatul 1 din Articolul 189¹ al Codului Penal înainte de intrarea în vigoare a acestuia și a deținut/continua să dețină bunurile respective după intrarea în vigoare a acestei legi penale, nu va însemna că instituțiile statului și persoanele oficiale vor fi exonerate de obligația de a cerceta alte faptele penale sau alte încălcări ale legii, în caz că asemenea acțiuni sau încălcări vor fi depistate.”*⁴⁴

⁴² A se vedea Cauza CtEDO, *Rohlena c. Republicii Cehe* [MC], Cererea nr. 59552/08, 27 ianuarie 2015.

⁴³ În cazul Lituaniei, articolul 189¹ alineatul (1) din Codul penal.

⁴⁴ A se vedea Curtea Constituțională a Republicii Lituania, *Hotărârea privind conformitatea alineatului 1 al articolului 189¹ din Codul penal al Republicii Lituania cu Constituția Republicii Lituania*, 15 martie 2017, nr. Kt4-N3/2017, disponibilă la: <https://lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1688/content>. Se remarcă faptul că, deși există unele infracțiuni a căror aplicare retroactivă este permisă în mod specific în temeiul articolului 3 din Codul penal al Lituaniei, infracțiunea de îmbogățire ilicită nu este enumerată în mod specific în acest articol și, prin urmare, Curții Constituționale nu avea dreptul să aplice această lege retroactiv.

44. În mod similar, în cazurile referitoare la confiscarea averilor, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a statuat că prevederile legislative cu privire la confiscarea extinsă au intrat în vigoare pe data de 25 februarie 2014 și astfel, în conformitate cu principiul neretroactivității legii penale, doar bunurile obținute după data intrării în vigoare a Legii (25 februarie 2014) vor fi pasibile confiscării.⁴⁵ În acest caz, nu se observă niciun motiv pentru abaterea de la o argumentare similară și în cazul componentei infracțiunii de îmbogățire ilicită.

45. Faptul că infracțiunea de îmbogățire ilicită reglementată de Articolul 330² din Codul Penal este o infracțiune continuă nu are niciun efect asupra concluziei sus-menționate. Deși este necesar să se facă diferențierea între conceptul de "*rétroactivité proprement dite*" (aplicarea legii noi la faptele comise într-o etapă anterioară) și de "*rétroactivité improprement dite*" (aplicarea legii noi la faptele ce continuă să fie săvârșite după intrarea acestei legi în vigoare), în cazul componentei de îmbogățire ilicită acțiunea deținerii bunurilor nu poate fi incriminată dacă această obținere ilicită a avut loc înainte de intrarea în vigoare a legii. Această situație ar intra sub incidența conceptului *rétroactivité proprement dite*.

3. *Ne bis in idem*

46. În conformitate cu principiul *ne bis in idem*, persoana față de care s-a adoptat o sentință definitivă de condamnare sau achitare privind săvârșirea unei infracțiuni, nu mai poate fi urmărită penal sau pedepsită penal de aceeași instanță sau un alt tribunal pentru aceeași infracțiune. Acest principiu este garantat în Articolul 14(7) din PIDCP și Articolul 4 din Protocolul nr. 7 la CEDO.⁴⁶

47. Articolul 4 din Protocolul nr. 7 la CEDO prevede că nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit penal de către jurisdicțiile aceleiași Stat pentru săvârșirea infracțiunii pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă conform legii și procedurii penale ale acestui Stat. După cum a subliniat Comitetul ONU pentru Drepturile Omului, principiul *ne bis in idem* "*interzice aducerea persoanei, în privința căreia s-a pronunțat deja o sentință de condamnare sau achitare pentru o infracțiune, în fața aceleiași instanțe sau în fața unui alt tribunal prin imputarea aceleiași fapte penale*".⁴⁷ Această afirmație este o indicație clară că interdicția în cauză nu se limitează doar la dreptul de a nu fi pedepsit penal de două ori, ci se extinde, de asemenea, și asupra dreptului de a nu fi urmărit sau judecat de două ori pentru aceeași infracțiune.

48. În scopul de a se evita cauzarea unor impedimente semnificative care ar rezulta în obstrucționarea procedurilor penale, CtEDO a stabilit limitele aplicării acestui principiu în strategia de apărare a acuzatului și a precizat care situații pot fi considerate ca fiind supunerea persoanei urmăririi penale sau judecării în fața instanței de judecată sau tribunalului pentru aceeași faptă penală, pentru săvârșirea căreia făptuitorul a fost deja achitat sau condamnat.

49. Pentru a se stabili dacă persoana este urmărită sau judecată pentru a doua oară, ca element cheie ce demonstrează acest fapt este existența unei hotărâri judecătorești irevocabile. CtEDO s-a pronunțat în cauza *Sergey Zolotukhin c. Rusiei* că "*scopul Articolului 4 din Protocolul 7 este de a se interzice reluarea procesului penal atunci când acesta a fost deja încheiat prin emiterea unei hotărâri "finale"*".⁴⁸ Pentru a exemplifica care hotărâre va fi considerată drept "finală", CtEDO a făcut referire la Raportul Explicativ la Protocolul nr. 7 care prevede că o decizie este finală, dacă "*este irevocabilă, și anume dacă nu mai există alte căi ordinare de atac a acesteia sau dacă părțile au epuizat aceste remedii sau au admis expirarea termenelor limită prevăzute fără a recurge la remediile respective*".

50. În scopul identificării faptului dacă s-a imputat aceeași infracțiune, CtEDO s-a pronunțat în cauza *Sergey Zolotukhin* că Curtea nu poate să declare că infracțiunile nu sunt identice doar în baza calificării juridice diferite a acestora, deoarece o asemenea constatare ar anihila

⁴⁵ A se vedea un rezumat al cauzei: <<http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>>.

⁴⁶ Protocolul nr. 7 la CEDO a intrat în vigoare în Moldova la 1 decembrie 1997. A se vedea, de asemenea, în ceea ce privește principiul *ne bis in idem*, Comisia de la Veneția, [Lista de verificare a statului de drept](#), CDL-AD(2016)007, 18 martie 2016, II.b.8.

⁴⁷ Comitetul ONU pentru Drepturile Omului, *Comentariul general nr. 32 la Articolul 14: Dreptul la egalitate în fața legii și tribunalelor și la un proces echitabil*, CCPR/C/GC/32, 23 august 2007, par. 54.

⁴⁸ Cauza CtEDO, [Sergey Zolotukhin c. Rusiei](#) [MC], Cererea nr. 14939/03, 10 februarie 2009, par. 107.

garanțiile consacrate de dispozițiile Protocolului nr. 7 al CEDO.⁴⁹ După cum a subliniat Curtea, abordarea necesară în acest caz constă în focalizarea nu pe încadrarea juridică a celor două componente de infracțiune supuse evaluării, dar pe stabilirea faptului dacă se poate deduce că cea de-a doua infracțiune este bazată „pe fapte penale identice sau fapte penale substanțial asemănătoare”, indiferent de faptul dacă există vreo diferență în pedeapsa penală aplicabilă acestor fapte.⁵⁰ Jurisprudența ce corespunde abordării respective a fost ulterior elaborată și diferențiată într-un șir de cauze, culminând cu pronunțarea hotărârii Marii Camere a Curții în cauza *A și B c. Norvegiei*.⁵¹

51. Analiza comparativă a diferitelor legi cu privire la îmbogățirea ilicită, precum și a practicii de aplicare a acestora,⁵² denotă o trăsătură comună a acestor legi ce reglementează infracțiunea de îmbogățire ilicită, și anume că aceste legi nu impun autorităților statului condiția ca acestea să demonstreze că persoana acuzată deja a fost condamnată pentru săvârșirea unei infracțiuni, și nici dacă a avut loc vreo acțiune penală subiacentă sau separată sau dacă este posibil ca bunurile să fi derivat din fapte penale. Nici organele de urmărire penală și nici instanța de judecată nu au obligația de a constata sursa de proveniență a acestor bunuri și să constate dacă s-a săvârșit astfel o infracțiune. În consecință, natura respectivei componente de infracțiune, elementele constitutive ale acesteia - *actus reus* și *mens rea* – diferă în mod substanțial de *corpus delicti* în cazul infracțiunii luării de mită, spălării de bani și altor infracțiuni conexe. În acest context, este de asemenea necesar a se lua în considerare că scopul dispoziției privind îmbogățirea ilicită este să se evite impunitatea făptuitorilor în situațiile în care autoritățile de stat au efectuat o cercetare penală aprofundată pentru a stabili proveniența averilor nejustificate, însă nu s-au putut identifica elementele componente ale unei infracțiuni.

52. Există circumstanțe când nu este aplicabilă interdicția inițierii unei proceduri noi de cercetare ulterior pronunțării sentinței de achitare, de exemplu atunci când fie procedura respectivă de cercetare nu poartă caracter penal,⁵³ sau caracterul procedurii inițiale nu a avut caracter penal.⁵⁴ Mai mult, interdicția respectivă nu este aplicabilă dacă instituirea celei de-a doua proceduri de cercetare are caracterul de parte integrantă a unui mecanism de investigare care asigură examinarea diverselor fațete ale delictului într-un mod proporțional și previzibil, întreaga procedură formând un tot coerent, astfel încât justițiabilului vizat de un asemenea proces nu-i sunt lezate drepturile.⁵⁵

53. În plus, interdicția dublei incriminări nu este aplicabilă în cazurile când, de facto, nu se instituie o a doua procedură, cum este de exemplu cazul când are loc doar executarea unei decizii prealabil emise⁵⁶ sau are loc reinstituirea procedurilor suspendate prealabil.⁵⁷ De asemenea, derularea în paralel a două proceduri simultane nu va fi considerată drept problematică, cu condiția că una din aceste proceduri va fi sistată odată cu emiterea unei decizii finale cu referire la una din cauzele aflate pe rol.⁵⁸

54. Ține de competența Curții Constituționale, cel puțin la această etapă inițială, să decidă dacă o sentință de achitare sau condamnare pronunțată cu referire la o faptă penală care rezultă în obținerea averii ilicite (cum ar fi infracțiunea de luare de mită sau spălare de bani, conform afirmațiilor din sesizarea înaintată de reclamant) poartă caracterul dublei incriminări, și, prin urmare, instituirea unui nou proces penal pentru comiterea infracțiunii reglementate de Articolul 330² din Codul Penal poate să rezulte în încălcarea principiului *ne bis in idem*.

55. Însă, luându-se în considerare contextul prezentului aviz *amicus curiae*, nu există

⁴⁹ *Ibid.* par. 81.

⁵⁰ A se vedea de ex. Cauza CtEDO, *Sergey Zolotukhin c. Rusiei* [MC], Cererea nr. 14939/03, 10 februarie 2009, par. 82; și *A. și B. c. Norvegiei* [MC], Cererea nr. 24130/11, 15 noiembrie 2016.

⁵¹ *A. și B. c. Norvegiei* [MC], Cererea nr. 24130/11 și 29758/11, 15 noiembrie 2016.

⁵² *Institutul Basel pentru Guvernanta, Îmbogățirea ilicită: Un ghid pentru legile care vizează averile inexplicabile* (2021), Autor: Andrew Dornbierer, subsecțiunea 1.3.2.

⁵³ A se vedea de ex., Cauza CtEDO, *Matveyev și Matveyeva c. Rusiei* (hot.), Cererea nr. 26601/02, 14 decembrie 2004.

⁵⁴ A se vedea, de ex., Cauza CtEDO, *Paksas c. Lituaniei* [MC], Cererea nr. 34932/04, 6 ianuarie 2011.

⁵⁵ A se vedea, de ex., Cauza CtEDO, *A. și B. c. Norvegiei* [MC], Cererea nr. 24130/11, 15 noiembrie 2016.

⁵⁶ A se vedea, de ex., Cauza CtEDO, *Zeciri c. Italiei* (hot.), Cererea nr. 55764/00, 18 aprilie 2002.

⁵⁷ A se vedea, de ex., Cauza CtEDO, *Smirnova și Smirnova c. Rusiei* (hot.), Cererea nr. 46133/99, 3 octombrie 2002.

⁵⁸ A se vedea, de ex. Cauza CtEDO, *Garaudy c. Franței* (hot.), Cererea nr. 65831/01, 24 iunie 2003 și Cauza CtEDO, *Lucky Dev c. Suediei*, Cererea nr. 7356/10, 27 noiembrie 2014, par. 59-60.

necesitatea de a se stabili existența a două proceduri penale simultane. Aceasta se datorează faptului că sesizarea reclamantilor se bazează doar pe afirmațiile acestora că dispozițiile Articolului 330² din Codul Penal ar putea să cauzeze o dublă incriminare pentru comiterea de către persoana acuzată a aceleiași fapte penale, după ce în privința acesteia deja s-a pronunțat o sentință de achitare sau condamnare pentru o infracțiune ce a rezultat în obținerea unor bunuri în mod ilicit.

56. În cazul de existență al acestor proceduri penale duble - și anume după ce acestea au fost deja instituite - care rezultă în pronunțarea de instanță a unor sentințe de achitare sau condamnare, doar atunci va fi necesar să se examineze dacă instituirea celui de-al doilea proces penal (fie în baza obținerii unor averi nejustificate sau în baza faptelor calificate de dispozițiile Articolului 330² din Codul Penal, în dependență de circumstanțele cazului specific) poate fi considerată drept o procedură ce rezultă din fapte penale identice sau fapte în mod substanțial asemănătoare cu elementele puse la baza hotărârii pronunțate ca urmare a procedurii precedente de urmărire penală. Doar în cazul că în urma respectivei examinări se ajunge la o concluzie afirmativă în acest sens, rigorile principiului *ne bis in idem* prevăd că este interzis să se instituie o a doua procedură penală, sau că procedurile ce deja au fost inițiate urmează să fie încetate. Aceasta urmează să fie stabilit de la caz la caz.

B. Este de competența Curții Constituționale să se pronunțe asupra respectării de către Parlament a principiului *ultima ratio* în domeniul legislației penale?

57. Principiul *ultima ratio* - în conformitate cu care atragerea la răspundere penală trebuie să fie doar un mijloc de ultim resort, aplicabil doar atunci când alte metode legislative sau de altă natură eșuează în a opri comportamentul respectiv nedorit - este un principiu comun aplicabil în sistemele de drept penal al mai multor state membre ale Consiliului European și statelor participante ale OSCE. Deși se face referire la acest principiu în mai multe plângeri înaintate CEDO, în general, fondul cauzelor respective nu face obiectul examinării aspectului dacă anumite prevederi din legislația penală cu referire la unele componente de infracțiune se aliniază rigorilor impuse de CEDO.⁵⁹ Principiul *ultima ratio* este, de asemenea, reflectat în viziunea Uniunii Europene ce ține de domeniul dreptului penal, după cum urmează: "*Luându-se în considerare că prin însăși natura sa dreptul penal are prerogativa de a restricționa exercitarea anumitor drepturi ale omului și libertăților fundamentale ale persoanelor bănuite, inculcate sau condamnate, suplimentar efectului posibil de stigmatizare pe care urmărirea penală pot să-i aibă și ținând cont de faptul că aplicarea excesivă a legislației penale rezultă în scăderea eficienței acestor măsuri, este necesară aplicarea dreptului penal doar pe post de ultim remediu (ultima ratio), pentru o calificare penală a unor acțiuni clar definite și delimitate, care nu pot fi abordate în mod eficace prin utilizarea altor măsuri mai puțin aspre și care cauzează prejudicii grave societății și indivizilor.*"⁶⁰ Comisia de la Veneția și Biroul OSCE/ODIHR, de asemenea, au oferit în repetate rânduri comentarii cu referire la necesitatea aplicării sancțiunilor cu caracter penal în calitate de metodă *ultima ratio*.⁶¹

58. În acest sens, Curtea Europeană a elucidat poziția abordarea sa că domeniul de reglementare a dreptului penal ține, în general, de competența statelor membre ale Consiliului European, cu condiția unică că legislația penală națională urmează să fie aliniată la criteriile de

⁵⁹ A se vedea, de ex., Cauza CtEDO [Neulinger și Shuruk c. Elveției](#) [MC], Cererea nr. 41615/07, 6 iulie 2010 (returnarea copiilor răpiți); [Schüth c. Germaniei](#), nr. 1620/03, 23 septembrie 2010 (concediere); [Vona c. Ungariei](#), Cererea nr. 35943/10, 9 iulie 2013; și [El Kashif c. Poloniei](#), Cererea nr. 69398/11, 19 noiembrie 2013 (privare de libertate).

⁶⁰ A se vedea, de ex., Parlamentul European, [Rezoluția din 22 mai 2012 referitoare la abordarea în domeniul dreptului penal al Uniunii Europene \[2010/2310\(INI\)\]](#), P7_TA(2012)0208.

⁶¹ A se vedea, de ex. OSCE/ODIHR, [Linii directoare pentru abordarea sub aspectul drepturilor omului a amenințărilor și provocărilor prezentate de "luptătorii teroristi străini"](#) (2018), pp. 39-40; Comisia de la Veneția, [Raportul privind relația dintre răspunderea miniștrilor unui Guvern sub aspect politic și răspunderea penală a acestora](#), [CDL-AD\(2013\)001](#), adoptat de Comisia de la Veneția la cea de-a 94-a sesiune plenară (Veneția, 8-9 martie 2013), par. 96-98; și Comisia de la Veneția, [Federația Rusă - Aviz privind compatibilitatea cu standardele internaționale privind drepturile omului a unei serii de proiecte de lege adoptate de Duma de Stat a Rusiei între 10 și 23 noiembrie 2020, pentru a modifica legile ce conțin prevederi privind "agenții străini"](#), [CDL-AD\(2021\)027](#), adoptat de Comisia de la Veneția în cadrul celei de-a 127-a sesiuni plenare (Veneția și online, 2-3 iulie 2021), par. 87.

apărare a drepturilor și libertăților omului consacrate de dispozițiile CEDO⁶², precum și să se respecte obligația că orice limitări impuse exercitării acestor drepturi și libertăți ale omului trebuie să fie reglementate prin lege și acestea să fie necesare într-o societate democratică, fiind interzisă restricționarea disproporționată a acestora.⁶³

59. Astfel, este necesar să se ia în considerare contextul în care statele recurg la aplicarea instrumentelor dreptului penal. În mod specific, infracțiunea îmbogățirii ilicite poate să fie parte a unui pachet de măsuri legislative cu menirea să se implementeze o politică a statului în domeniul dreptului penal prin care să se combată infracțiunile economice organizate și corupția. Scopul dispoziției penale cu privire la îmbogățirea ilicită este de a se evita impunitatea în situațiile când organele de urmărire penală au efectuat o investigație minuțioasă de identificare a originii averilor nejustificate, însă nu a fost posibilă identificarea faptei penale prin care aceste bunuri au fost dobândite, în conformitate cu standardul corespunzător al probelor. În acest sens, existența dispoziției privind îmbogățirea ilicită ar putea fi o măsură de ultim resort (*ultima ratio*) prin care dreptul penal poate să sancționeze comportamentul ilicit care a rezultat în îmbogățirea ilicită a persoanei oficiale.⁶⁴ Legiuitorii statelor trebuie să beneficieze de o marjă largă a aprecierii atunci când adoptă politicile naționale de drept penal, în acest sens fiind necesar să se țină cont de contextul național respectiv. În același timp, atunci când legislația adoptată aduce atingere exercitării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, impactul respectiv urmează să fie supus unei evaluări sub aspectul racordării acestei legislații la standardele aplicabile ale dreptului internațional în domeniul drepturilor omului, în special pentru a stabili dacă aceasta respectă principiului legalității, criteriul necesității într-o societate democratică și, prin urmare, nu rezultă într-un tratament disproporționat sau discriminatoriu.

60. În cauza menționată mai sus, în care a fost sesizată Curtea Constituțională a Lituaniei, Curtea a emis o hotărâre exact pe marginea acestui subiect, după cum urmează *"legiuitorul are scopul, printre altele, de a zădărnici profitul obținut prin comiterea infracțiunilor conexe actelor de corupție, [...] și pentru a preveni asemenea fapte penale și daunele pe care acestea le cauzează statului și societății, a decis să instituie o măsură legislativă – atribuirea caracterului de infracțiune faptei de îmbogățire ilicită – optând astfel pentru aplicarea politicii penale a statului. [...] Astfel, prin atribuirea caracterului de infracțiune faptei de îmbogățire ilicită [...], legiuitorul a exercitat prerogativa conferită acestuia de a alege modalitatea de reglementare într-un anumit domeniu de drept național, în baza unei marje largi de apreciere, în scopul definirii unor încălcări ale legii și pentru a stabili sancțiuni concrete pentru săvârșirea acestor încălcări; luând în considerare caracterul periculos al faptei de îmbogățire ilicită, precum și importanța obiectivului general de a proteja societatea de tentativele infracțiunilor periculoase, legiuitorul a aplicat marja sa largă de apreciere în domeniul reglementării politicilor penale și, atribuind caracter de infracțiune faptei de îmbogățire ilicită, în același timp a încadrat prezenta infracțiune în categoria infracțiunilor mai puțin grave...și astfel a prevăzut inclusiv și sancțiuni penale alternative – amendă, reținere, sau pedeapsa închisorii...nu există motive pentru a emite decizia că, în calitate de măsură legislativă, faptul atribuirii caracterului penal faptei de îmbogățire ilicită este o măsură disproporționată...Trebuie de remarcat faptul că, odată ce se stabilește că este posibilă aplicarea unor măsuri mai blânde din punct de vedere juridic în combaterea faptelor de îmbogățire ilicită, nu se poate considera că doar în baza acestui singur argument este necesar să se constate că dispozițiile prevăzute de alineatul 1 din Articolul 189¹ din [Codul Penal] constituie o încălcare a principiului constituțional al proporționalității, acesta din urmă fiind unul din elementele principiului constituționalității pe care se bazează un stat de drept...În caz contrar, legislatorul ar fi lipsit de capacitatea să aplice marja sa largă de*

⁶² După cum a observat Curtea Europeană în cauza [Engel și alții c. Olandei](#) [P], Cererea nr. 5100/71, 23 noiembrie 1976, "Convenția lasă statelor libertatea de a califica drept infracțiune penală o acțiune sau o omisiune care nu se supune rigorilor exercitării normale a unuia dintre drepturile pe care le protejează" (punctul 81), Cauzele CtEDO [Osman c. Regatului Unit](#) [MC], Cererea nr. 23452/94, 28 octombrie 1998 și [Hristovi c. Bulgariei](#), Cererea nr. 42697/05, 11 octombrie 2011 în ceea ce privește, respectiv, dreptul la viață și interzicerea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante.

⁶³ A se vedea, în special, în ceea ce privește dreptul la libertatea de exprimare: Cauza CtEDO [Lehideux și Isorni c. Franței](#), [MC], Cererea nr. 24662/94, 23 septembrie 1998 și Cauza CtEDO [Szima c. Ungariei](#), Cererea nr. 29723/11, 9 octombrie 2012.

⁶⁴ Dornbierer, A., 2021. Îmbogățirea ilicită: Un ghid privind legislația care vizează averile nejustificate. Basel: Institutul Basel pentru Guvernanță. <<https://learn.baselgovernance.org/course/view.php?id=65>>.

apreciere, garantată prin Constituție în scopul adoptării politicii în domeniul dreptului penal, și inclusiv, printre altele, să reglementeze juridic relațiile sociale prin atribuirea caracterului de infracțiune faptelor.”⁶⁵

61. Or, prin hotărârea Curții Constituționale din 16 aprilie 2015, Curtea a constatat deja constituționalitatea Articolului 330² din Codul Penal. Este de competența Curții Constituționale să aprecieze, cu referire la aspectele conținute în sesizarea adresată Curții de reclamant, dacă măsura aplicată de a atribui caracter de infracțiune faptei de îmbogățire ilicită este în conformitate cu principiul legalității (a se vedea mai sus), precum și dacă aceasta este o măsură necesară și proporțională în contextul obiectivului de consolidare a cadrului legislativ și de a descuraja și combate actele de corupție săvârșite de către funcționarii publici, luându-se în considerare că statelor li se atribuie o marjă largă de apreciere în elaborarea politicii naționale în domeniul dreptului penal.⁶⁶

C. Standardul probei aplicabil în cazul infracțiunilor de îmbogățire ilicită

62. În contextul legislației Republicii Moldova, Articolul 101 din CPC stipulează că “[R]eprezentantul organului de urmărire penală sau judecătorul apreciază probele conform propriei convingeri, formate în urma examinării lor în ansamblu, sub toate aspectele și în mod obiectiv, călăuzindu-se de lege”, astfel legea stabilind în mod expres standardul probei dincolo de orice dubiu rezonabil. Articolul 330² din Codul Penal al Republicii Moldova nu atribuie nicio trăsătură particulară procedurilor penale aplicabile infracțiunilor de îmbogățire ilicită; această dispoziție penală nu stipulează nicio obligație expresă a persoanei acuzate să prezinte dovezi de orice natură, și, de asemenea, nu stipulează obligația expresă să se inverseze sarcina probei. Prin urmare, procesul penal aplicabil acestor componente se va derula în conformitate cu dispozițiile general aplicabile ale CPP al Republicii Moldova,⁶⁷ cum este, de exemplu, Articolul 8 (2) și Articolul 8 (3) din CPC, care stipulează că nimeni nu este obligat să dovedească nevinovăția sa și că, respectiv, concluziile despre vinovăția persoanei de săvârșire a infracțiunii nu pot fi întemeiate pe presupuneri, aceste dispoziții fiind aliniate la standardele internaționale.

63. Atribuirea sarcinii probei în procesul penal derivă direct din principiul prezumției nevinovăției, care în aplicarea practică înseamnă, în mod specific, că autoritățile statului urmează să dovedească vinovăția bănuțului/inculpatului dincolo de orice bănuială rezonabilă, excepțiile posibile fiind admisibile doar în limitele stabilite de lege sau de fapt.⁶⁸ După cum a subliniat Comitetul ONU pentru Drepturile Omului, principiul prezumției de nevinovăție *”atribuie autorităților acuzării de stat sarcina probei faptei incriminate, și garantează că nicio vinovăție nu va fi prezumată până la dovedirea faptului săvârșirii infracțiunii dincolo de orice dubiu rezonabil”*.⁶⁹

64. Mai mult, componenta de infracțiune a îmbogățirii ilicite este guvernată de regulile standard ale procedurii penale, care sunt stipulate în codurile de procedură penală relevante naționale, în special sub aspectul ce ține de standardele aplicabile ale sarcinii probei. După cum s-a pronunțat CtEDO în cauza *García Ruiz c. Spaniei*, *”deși Articolul 6 din Convenție garantează dreptul la un proces echitabil, acesta nu stabilește nicio regulă de admisibilitate a probelor, și nici modul de evaluare a probelor, și, prin urmare aceste aspecte urmează să fie reglementate prin legislația națională și de către instanțele judecătorești naționale relevante”*.⁷⁰ Curtea nu a prescris un standard anumit al probei, obligatoriu pentru a dovedi faptele incriminate. Totuși, CtEDO a

⁶⁵ A se vedea Curtea Constituțională a Republicii Lituania, *Hotărârea privind conformitatea alineatului 1 al articolului 189¹ din Codul penal al Republicii Lituania cu Constituția Republicii Lituania*, 15 martie 2017, nr. Kt4-N3/2017, disponibilă la adresa: <<https://lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1688/content>>.

⁶⁶ <<https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotarari/en-JCC62015engfinal546ee.pdf>>.

⁶⁷ A se vedea <https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133060&lang=ro>.

⁶⁸ OSCE/ODIHR, Compendiu juridic privind drepturile internaționale la un proces echitabil (Varșovia, OSCE/ODIHR, 2012), p. 91-93. <<https://www.osce.org/files/f/documents/1/f/94214.pdf>>.

⁶⁹ Comitetul ONU pentru drepturile omului, *Comentariul general nr. 32 la Articolul 14: Dreptul la egalitate în fața legii și tribunalelor și la un proces echitabil*, CCPR/C/GC/32, 23 august 2007, par. 30.

⁷⁰ Cauza CtEDO, *García Ruiz c. Spaniei*, Cererea nr. 30544/96, 21 ianuarie 1999, par. 28.

subliniat că standardul probei prezentate aplicabil în cauzele penale va fi unul mai exigent, decât standardul aplicabil în cauzele civile.⁷¹ Mai mult, însăși CtEDO aplică standardul de "dincolo de orice dubiu rezonabil" – standardul probei deseori aplicat în cursul procesului penal – pentru a determina dacă a fost încălcat sau nu un drept prevăzut de Convenția Europeană, însă a ținut să precizeze că sarcina Curții nu este de a se pronunța asupra vinovăției penale sau a răspunderii civile.⁷²

65. În plus, în cauza *Hadjianastassiou c. Greciei*, CtEDO a statuat cu privire la dreptul la un proces echitabil că "instanțele judiciare naționale trebuie, totuși, să prezinte cu suficientă claritate argumentele care au stat la baza pronunțării deciziei judiciare. Aceasta, printre altele, face posibil pentru acuzat ca el/ea să-și exercite în mod util drepturile de recurs disponibile".⁷³

66. În același timp, CtEDO a subliniat că rolul său nu este de a funcționa în calitate de instanță de apel, sau cea de-a patra instanță, în raport cu deciziile adoptate de instanțele judecătorești naționale. Astfel, Curtea consideră că ține de competența instanțelor judiciare naționale de a interpreta și aplica regulile relevante ale dreptului procedural sau ale dreptului material, anume aceste instanțe având poziția cea mai adecvată în evaluarea credibilității martorilor, precum și în aprecierea relevanței probelor în funcție de circumstanțele specifice ale cauzelor examinate.⁷⁴

67. Problema standardului aplicabil al probei în cauzele ce țin de atribuirea caracterului penal faptelor de îmbogățire ilicită a fost ridicată de Curțile Constituționale din mai multe state.

68. De exemplu, Curtea Constituțională a Lituaniei a statuat că "39.3. [...] *Articolul 189¹ din BK [Codul Penal] nu reglementează procedura de administrare a probelor în cadrul cercetării penale a infracțiunii respective. După cum se menționează mai sus, procedura în speță este reglementată prin dispozițiile BPK [Codul de Procedură Penală], în conformitate cu care procurorul are obligația de a dovedi că a fost săvârșită infracțiunea stipulată în alineatul 1 din Articolul 189¹ al BK, iar instanța de judecată are obligația să examineze cauza în mod exhaustiv, să evalueze probele administrate și să utilizeze elementele probelor în a-și argumenta sentința pronunțată.*"⁷⁵ Aceeași abordare a fost elucidată și de către Camera Constituțională a Curții Supreme din Republica Kârgâză: "6. *Procedura de urmărire penală a oricărei infracțiuni, inclusiv a infracțiunii de îmbogățire ilicită este reglementată prin dispozițiile Codului de Procedură Penală al Republicii Kârgâze, care stipulează că administrarea probelor este parte a procesului penal. Organele de urmărire penală vor desfășura fiecare măsură procesuală în conformitate cu principiul prezumției nevinovăției și vor efectua administrarea probelor privind vinovăția persoanei bănuite/invinuite/inculpate de săvârșirea infracțiunii prin respectarea procedurii stabilite de lege.*"⁷⁶

69. Ghidul legislativ privind implementarea UNCAC, elaborat de Biroul ONU pentru Droguri și Criminalitate (UNODC) precizează că "s-a afirmat cu claritate poziția că nu va exista o prezumție a vinovăției și că sarcina probei va fi atribuită acuzării, care va trebui să dovedească că îmbogățirea ilicită a avut loc, fiind depășită valoarea veniturilor legale a persoanei. Respectiv, această prezumție va avea caracterul de prezumție relativă. Odată cu prezentarea acuzării, persoana bănuită/invinuită/inculpată va avea posibilitatea să ofere în acest sens o explicație rezonabilă și

⁷¹ A se vedea, de ex., Cauza CtEDO, [Ringvold c. Norvegiei](#), Cererea nr. 34964/97, 11 februarie 2003; "deși exonerarea de răspundere penală ar trebui să fie valabilă în cadrul procedurilor de despăgubire, aceasta nu ar trebui să împiedice stabilirea răspunderii civile pentru plata de despăgubiri care decurge din aceleași fapte, în baza unei sarcini de probă mai puțin stricte" (par. 38).

⁷² A se vedea, de exemplu, Cauza CtEDO, [Nachova și alții c. Bulgariei](#) [MC], Cererea nr. 43577/98, 6 iulie 2005, par. 147.

⁷³ A se vedea, de exemplu, Cauza CtEDO, [Hadjianastassiou c. Greciei](#), Cererea nr. 12945/87, 16 decembrie 1992, par. 33.

⁷⁴ A se vedea, de ex., [Melnychuk c. Ucrainei](#) (hot.), nr. 28743/03, 5 iulie 2005.

⁷⁵ <<https://lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1688/content>>. Bazându-se pe interpretarea Curții Supreme a Lituaniei, Curtea Constituțională a declarat că "principiul prezumției de nevinovăție nu trebuie încălcat atunci când se dovedește că proprietatea nu ar fi putut fi dobândită cu venituri legitime, prin urmare, incapacitatea unui proprietar de a explica în mod rezonabil modul de dobândire a bunurilor sale în raport cu veniturile sale legale nu este suficientă, ca atare, pentru a-i stabili vinovăția; printre altele, este necesar să se evalueze datele privind circumstanțele dobândirii bunurilor, precum și datele referitoare la proprietarul bunurilor și la membrii familiei acestuia - stilul de viață, tipul și anii de activitate profesională, afacerile deținute, veniturile incluse și, eventual, neincluse în contabilitate, împrumuturile contractate de aceștia, bunurile moștenite de aceștia, cheltuielile acestora, precum și relațiile acestora cu persoane cunoscute ca fiind implicate în activități ilegale" (alin. 39.4).

⁷⁶ <<https://constsot.kg/wp-content/uploads/2014/06/Reshenie-po-Saatovu-25.06.14-111.pdf>>.

credibilă”.⁷⁷

70. Totuși, prin prisma standardelor CtEDO și ale dreptului internațional, aplicarea standardului probei dincolo de orice dubiu rezonabil nu va semnifica că doar partea acuzării va avea rolul exclusiv în colectarea și administrarea probelor. Odată ce acuzarea a administrat probele ce dovedesc faptul comiterii infracțiunii dincolo de orice dubiu rezonabil, de regulă persoana acuzată are (în funcție de abordarea adoptată) dreptul de a contesta argumentele aduse de acuzare, de exemplu prin contestarea faptului deținerii bunurilor, a faptului că valoarea bunurilor depășește substanțial veniturile obținute, precum și contestarea acuzării aduse privind originea ilicită sau procurarea ilicită a acestor bunuri. Însă, acest lucru nu ar trebui să implice pentru acuzat mai mult decât administrarea probelor suficiente să cauzeze dubii în ceea ce privește acuzațiile aduse de procuratură cu privire la aceste aspecte, deoarece persoanei acuzate nu-i poate fi atribuită sarcina probei în a dovedi că el/ea nu este vinovat de săvârșirea unei infracțiuni.

71. Mai mult, va trebui să i se asigure persoanei acuzate oportunitatea, în conformitate cu standardele procedurale necesare pentru realizarea unui proces echitabil, ca el/ea să se disculpe de acuzațiile care i se aduc. Aceasta va preveni situațiile în care acuzatului nu i se acordă posibilitatea să prezinte instanței de judecată probe, prin care să fie posibilă stabilirea situației de fapt, precum și nevinovăția persoanei acuzate înainte ca instanța de judecată să pronunțe sentința.

V. Concluzie

72. În acest aviz *amicus curiae*, Biroul OSCE/ODIHR și Comisia de la Veneția prezintă în baza solicitării Curții Constituționale o analiză a standardelor relevante de drept internațional și European, precum și exemple ale practicii comparative pentru a răspunde la întrebările indicate în scrisoarea de solicitare a avizului, pentru a facilita examinarea de către Curte a aspectelor indicate. Totuși, Curtea Constituțională este singura în drept să statueze asupra modului de interpretare a legislației naționale și a Constituției statului respectiv. În exercițiul de interpretare a legislației naționale referitoare la infracțiunea de îmbogățire ilicită, Curtea Constituțională ar trebui, *inter alia*, să aplice interpretarea sistematică a normelor, luând în considerare că prevederile contestate din Codul Penal urmează să fie analizate prin prisma dispozițiilor relevante ale Codului de Procedură Penală.

73. Din cele expuse mai sus, se pot sintetiza următoarele observații în contextul întrebărilor adresate în solicitarea adresată de Curtea Constituțională.

74. Dispozițiile Articolului 330² din Codul Penal nu vor fi considerate drept o încălcare a principiilor prezumției nevinovăției, legalității incriminării și a principiului *ne bis in idem* din perspectiva exigențelor Convenției Europene pentru protecția drepturilor omului și a standardelor dreptului internațional, dacă se respectă următoarele condiții:

a) prezenta normă juridică poate fi interpretată ca necesitând dovada deținerii bunurilor, valoarea cărora depășește în mod substanțial valoarea veniturilor legale obținute, precum și dovada că nu este posibil ca aceste bunuri să fi fost obținute legal, în același timp fiind asigurat dreptul acuzatului de a contesta orice fapte stabilite *prima facie* de acuzare împotriva acestuia, prin acordarea acuzatului a posibilității ca acesta să administreze probe suficiente să cauzeze dubii privind temeinicia acuzațiilor aduse de organele de cercetare penală, cu privire la probele puse la baza dovedirii elementelor constitutive ale infracțiunii de îmbogățire ilicită, inclusiv prin posibilitatea de a contesta faptul deținerii bunurilor, valoarea acestora și dovedirea provenienței licite sau procurării legale a bunurilor – și, în acest scop, bănuitul/inculpatul a avut posibilitatea, în conformitate cu standardele procedurale necesare realizării unui proces echitabil, să se disculpe de acuzațiile aduse ei/lui;

⁷⁷ UNODC, [Ghid legislativ privind implementarea UNCAC](#) (2012), par. 297.

b) Curtea Constituțională ajunge la concluzia că (i) orice persoană poate să discearnă în baza prezentei dispoziții – și, după caz, prin intermediul asistenței juridice specializate sau cu ajutorul unor interpretări în acest sens acordate de instanțele judiciare – care sunt acțiunile și omisiunile care pot atrage angajarea răspunderii penale și (ii) dispoziția în cauză nu are menirea să fie aplicată deținerii bunurilor obținute ilicit înainte de intrarea în vigoare a acesteia sau să rezulte în aplicarea unor pedepse mai aspre decât ar fi fost cazul altfel, din motivul includerii unor elemente constitutive ale infracțiunii similare cu cele ale unei componente de infracțiune existente anterior;

c) nu s-a pronunțat nicio sentință de achitare sau condamnare cu referire la aceeași infracțiune/faptă ilicită, nici nu au fost inițiate proceduri de orice natură în baza dispoziției respective sau, în caz că ambele situații de mai sus au avut loc, una din cele două proceduri inițiate a fost încheiată.

75. Curtea Constituțională a Republicii Moldova este singura în drept să se pronunțe dacă dispozițiile Constituției Republicii Moldova permit pronunțarea unei hotărâri cu privire la respectarea principiului *ultima ratio* de către Parlamentul Republicii Moldova. Totuși, se va menționa că atribuirea caracterului de infracțiune faptelor reglementate prin dispozițiile Articolului 330² din Codul Penal nu constituie, *a priori*, o încălcare a marjei largi de apreciere acordate Statelor membre ale Consiliului Europei și statelor participante ale OSCE în sfera de adoptare a politicii sale în domeniul penal.

76. Standardul probei aplicabil trebuie să se supună rigorilor impuse de standardele internaționale relevante și dispozițiile Codului de Procedură Penală a Republicii Moldova. De asemenea, persoanei acuzate trebuie să-i fie acordată oportunitatea de a contesta dovezile administrate *prima facie* de autoritățile statului împotriva ei/lui, prin simpla prezentare a unor dovezi susceptibile să pună la îndoială acuzațiile aduse de autoritățile de stat, sub orice aspect ce ține de elementele constitutive ale infracțiunii.

77. Comisia de la Veneția și Biroul OSCE/ODHIR rămân la dispoziția Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru asistență suplimentară în acest context.